

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Соціальне забезпечення означає форму матеріального забезпечення непрацездатних громадян і було закріплене у Міжнародному Пакті про економічні, соціальні та культурні права, ухваленому Генеральному Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року [1]. Право на соціальне забезпечення є фундаментальним правом людини, і кожна особа, незалежно від місця проживання, повинна мати забезпечений мінімальний рівень основного соціального захисту. Ці гарантії закріплені в Конвенції МОП № 102, яка визначає мінімальні стандарти соціального забезпечення [2]. З початку повномасштабного вторгнення країни-агресорки в Україну, понад 10 мільйонів українців змінили своє місце перебування, кількість внутрішньо переміщених осіб становить 4,6 млн. осіб, з яких – 3,2 млн. осіб переміщено після 24 лютого 2022 року. Зросла і кількість претендентів на одне робоче місце: замість 4 (в середньому) у 2021 році до 12 у 2022 році. Таким чином, навіть серед тих громадян, які до цієї фази війни сали постійну роботу, грошові заощадження та змогу себе забезпечити, станом на зараз багато з них потребують допомоги від держави і не лише [3].

Ідея цифровізації соціальної сфери, що включає соціальне забезпечення, пов'язана з удосконаленням механізмів надання соціальної підтримки, усунення адміністративних бар'єрів з метою полегшення взаємодії громадянина та уповноважених органів державної влади, від яких залежить надання соціальних благ. Тим часом, як свідчить практика, запровадження сучасних інновацій у сфері соціального захисту призводить до виникнення нових проблем.

Процеси цифровізації, що відбулися у нашій країні, сприяли появі нових, нетипових форм зайнятості — непостійної зайнятості, тимчасової зайнятості, самозайнятості тощо. У зв'язку з цим законодавство про соціальне забезпечення, орієнтоване в основному на традиційні правовідносини за трудовим договором, цивільно-правовим договором на виконання робіт та надання послуг, діяльність індивідуальних підприємців та осіб, які займаються приватною практикою, зіткнулося із серйозними викликами. Як підкреслює І. М. Новак, у процесі переходу від традиційної зайнятості до нестандартних і нестабільних форм спостерігається відмова від колективних підходів на користь індивідуальних. При цьому з трудових відносин фактично виключається частина економічно активного населення, яке працює в неформальному секторі, а також існують явища тіньової зайнятості та прихованих трудових відносин [4, с. 93].

Ратифікація Україною Конвенції МОП № 102 [5] та підписання європейського кодексу соціального забезпечення обумовило зв'язок у системі державного регулювання трудових відносин і соціального страхування. У сучасній системі трудових відносин працівник і роботодавець мають статус застрахованої особи та страхувальника в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування. У випадку нещасного випадку на

виробництві, хвороби, інвалідності або безробіття працівник отримує страхові виплати. Роботодавець, виступаючи як страхувальник, є платником єдиного страхового внеску.

Фахівцями зазначається, що через усунення трудових відносин у бік нетипових відносин та їх неправильної юридичної кваліфікації зменшується кількість застрахованих у системах соціального страхування. Як наслідок, особи, які працюють на онлайн-платформах, не отримують соціальне забезпечення на достатньому рівні, а системи соціального страхування дестабілізуються.

Окрім появи нових форм зайнятості, у цифровій економіці розширюються можливості електронної взаємодії громадян з уповноваженими державними органами у сфері соціального забезпечення. Очевидною перевагою такої взаємодії є безконтактне отримання соціальних гарантій та пільг шляхом надсилання відповідних заяв із використанням мережі Інтернет. Така ситуація потребує створення програм захисту існуючих баз даних від шахрайських атак, які б не допускали створення умов для несанкціонованого доступу до персональних даних громадян, розкрадання коштів з їхніх рахунків, обману та зловживання довірою.

На жаль, в даний час дистанційні електронні сервіси, що використовуються ПФУ, не є досконалими та не дозволяють належним чином виконати віддалено функції ідентифікації громадянина та встановлення справжності його волевиявлення.

Цифровізація економіки активно стимулює розвиток соціальної сфери у напрямі використання сучасних передових технологій та процесів. Надання багатьох соціальних послуг спростилося завдяки використанню єдиного порталу державних послуг (ДІЯ), але також виникли труднощі, з якими раніше не доводилося мати справу. Недостатня увага держави до функціонування електронних цифрових сервісів, їх розвиток, випереджальне оновлення законодавчої бази замість очікуваної віддачі іноді дає зворотний ефект.

Не менш важливою є і проблема визначення доходів та витрат громадян для оцінки їхньої потреби у наданні заходів соціальної підтримки від держави. Цифрові технології, що дозволяють створювати та зберігати бази даних, що містять відомості про майновий стан громадян, могли б використовуватися для всебічного аналізу та оцінки потреби кожної конкретної сім'ї у тих чи інших видах соціального забезпечення на певних життєвих етапах — одруження або розірвання шлюбу, народження дитини (дітей), придбання нерухомості, вихід на пенсію, наявність інвалідності. Використання цифрових технологій, що дозволяють виявляти та оцінювати рівень майнової забезпеченості громадян, може бути розширено. З метою обґрунтованого контролю за витрачанням бюджетних коштів на виплату допомоги можна було б відстежувати за допомогою електронних систем не лише доходи, а й витрати одержувачів допомоги, включаючи тих громадян, які приховують свої доходи. За таких умов відмова у призначенні та (або) виплаті допомоги (надання соціальних послуг) можлива, якщо виявиться, що витрати громадян (наприклад, придбання дорогого автомобіля чи інших предметів розкоші, відпочинок на престижних курортах тощо) перевищують розміри їх доходів

Отже, розвиток інноваційних технологій та впровадження їх у різні сфери не обійшло стороною та сферу соціального забезпечення. На тлі очевидних позитивних зрушень, пов'язаних з розширенням дистанційних (безконтактних) способів оформлення виплат, отримання пільг та соціальних послуг, не можна не відзначити і складності, що виникають при цьому. Як і раніше, зберігаються непрості процедури, що вимагають подання величезної кількості документів, а також відповідності додатковим критеріям. Критерії не можна однозначно визнати вдалими та об'єктивними, скоріше навпаки, вони виступають певним обмеженням для окремих категорій громадян, які дійсно потребують заходів соціальної підтримки, але за формальними ознаками не підходять під встановлені вимоги. Потрібно скоригувати систему електронних сервісів, роблячи їх більш прив'язаними до конкретної життєвої ситуації та потреб кожного громадянина, виходячи зі сформованих про нього відомостей, наявних у розпорядженні уповноважених державних органів. Вважаємо, що нові можливості, які надають сучасні цифрові технології, цілком могли б використовуватися для вирішення проблем у сфері соціального забезпечення. Зокрема, особи, які працюють на цифрових платформах, легалізовані як самозайняті або не мають офіційного статусу, повинні бути визнані застрахованими особами з метою обчислення та сплати ними страхових внесків на соціальне страхування. На державу необхідно покласти обов'язок забезпечення підвищених заходів захисту персональних даних громадян та відомостей про пенсійні накопичення від несанкціонованого доступу до таких відомостей та їх використання шахраями. До перспективних напрямів розвитку автоматизованих систем збору та обробки інформації про майнові права громадян у сфері соціального забезпечення належать облік даних про доходи і витрати громадян, визначення життєвих умов і категорії громадянина, що потребує, для надання адресної соціальної допомоги та надання заходів соціальної підтримки.

Список літератури

1. Агавердієва Х. Ф., Іванісов О.В., Лебединська О.С. Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок зазначених категорій. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2018. № 17. Р. 8–11
2. Конвенція МОП 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» 1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011 (дата звернення 8.10.224).
3. Кошеленко К. Цифровізація соціальної сфери. Чому це важливо під час війни? URL: <http://surl.li/jrnmv> (дата звернення 8.10.224).
4. Новак І.М. Соціальні інновації на ринку праці: флексибілізація та прекарізація зайнятості в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 1. С.92-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2016_1_16 (дата звернення 8.10.224).
5. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні рівні соціального забезпечення № 102: Закон України Верховною Радою України від 16.03.2016 р. № 1024-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-19#Text> (дата звернення 8.10.224).